

UDK: 27-452-46
Stručni rad
Primljeno: svibanj 2017.

Šimo MARŠIĆ
Katolički bogoslovni fakultet Univerziteta u Sarajevu
Josipa Stadlera 5, BiH – 71000 Sarajevo
simo.marsic@gmail.com

PASTORAL PRIHVAĆANJA I MILOSRĐA U AKTUALNIM BRAČNO-OBITELJSKIM IZAZOVIMA

Sažetak

U ovom radu želimo u kontekstu Izvanredne jubilejske godine milosrđa i u svjetlu crkvenih dokumenata, a posebno poslijesinodalne pobudnice pape Franje o obitelji „Radost ljubavi“, kratko analizirati i prikazati teološko-pastoralna načela milosrđa i utjelovljenja u pastoralu milosrđa i prihvaćanja osoba s poteškoćama u braku. Zaustavit ću se na poseban način na načelu postupnosti u pastoralu koje znači vrednovanje i čovjekovih napora u približavanju onome što predstavlja ideal. Pastoral milosrđa i prihvaćanja osoba s poteškoćama u braku i osoba u tzv. neregularnim bračno-obiteljskim situacijama, prema papi Franji, uvijek će uključivati odgovorno osobno i pastoralno razlučivanje.

Ključne riječi: *milosrđe, načelo utjelovljenja u pastoralu, načelo postupnosti u pastoralu, pastoralno razlučivanje.*

Uvodne napomene

„Radost i nada, žalost i tjeskoba ljudi našeg vremena, osobito siromašnih i svih koji trpe, jesu radost i nada, žalost i tjeskoba također Kristovih učenika, te nema ničega uistinu ljudskog, a da ne bi našlo odjeka u njihovu srcu“ (GS, br. 1). Ovako je Crkva sebi zacrtala put još prije 50 godina na Drugom vatikanskom koncilu (1962.-1965.). U tom smislu želimo promatrati zadanu temu koja svoju aktualnost dobiva upravo u ovoj Izvanrednoj jubilejskoj godini milosrđa u kojoj je Papa Franjo objavio poslijesinodalnu apostolsku pobudnicu o obitelji *Radost ljubavi*. Najprije ćemo nešto kratko reći o milosrđu, utjelovljenju kao pristupu u crkvenom djelovanju, obitelji kao putu Crkve, načelu postupnosti u pastoralu i na koncu iz svega navedenog govorit ćemo o

pastoralu milosrđa i prihvaćanja osoba s poteškoćama u braku i osoba u tzv. neregularnim bračno-obiteljskim situacijama kroz odgovorno osobno i pastoralno razlučivanje.

Božje je ime milosrđe

U izdanju *Verbuma* izašla je ove godine knjiga pod nazivom „Božje je ime milosrđe“ u kojoj je objavljen razgovor Pape Franje s novinarom Andreom Tornielijem u kojoj Papa progovara o središnjoj temi svojega pontifikata – milosrđu. Papa Franjo, pozivajući se na Drugi vatikanski koncil i svoje prethodnike, jasno na početku ističe da je ovo vrijeme „kairos“ milosrđa, pogodno vrijeme za milosrđe.¹ Upravo zbog toga Papa i proglašava Izvanrednu jubilejsku godinu milosrđa u kojoj nas je pozvao da još snažnije upravimo svoj pogled na milosrđe. „Lice milosrđa nebeskog Oca je Isus Krist. Otajstvo kršćanske vjere kao da je sažeto u tim riječima. Milosrđe je postalo živo, vidljivo i doseglo svoj vrhunac u Isusu iz Nazareta. [...] Isus iz Nazareta, svojom riječju, svojim djelima i cijelom svojom osobom, objavljuje Božje milosrđe.“² Papa Franjo nas poziva da na sljedeći način razmišljamo o otajstvu milosrđa: „Ono je izvor radosti, vedrine i mira. Ono je uvjet našega spasenja. Milosrđe: to je riječ koja objavljuje otajstvo Presvetog Trojstva. Milosrđe: ono je posljednji i najviši čin kojim nam Bog dolazi ususret. Milosrđe: ono je temeljni zakon koji prebiva u srcu svake osobe, kada gleda iskrenim očima brata kojeg susreće na životnom putu. Milosrđe: ono je put koji sjedinjuje Boga i čovjeka, jer otvara srce nadi da smo ljubljani zauvijek usprkos ograničenju zbog svoga grijeha.“ (MV, br. 2). Walter Kasper će u svojoj knjizi „Milosrđe. Temeljni pojam evanđelja – ključ kršćanskog života“, koja je objavljena u izdanju KS u Zagrebu 2015. godine, reći da moramo šutjeti o Bogu ako ljudima našega vremena koji se nalaze u velikim tjelesnim i duhovnim nevoljama ne znamo uvijek iznova govoriti o Božjem milosrđu. Možemo, dakle, reći da je tema Božjeg milosrđa i milosrdnih ljudi u današnjem vremenu nužna u riječima i djelima crkvenih djelatnika, u životu Crkve.

Utjelovljenje kao temeljno ishodište pastoralnog djelovanja

¹ Usp.: PAPA FRANJO, *Božje je ime milosrđe* (Verbum, 2016.), 22.

² PAPA FRANJO, *Misericordiae vultus – Lice milosrđa*. Bula najave Izvanrednog jubileja milosrđa (11. IV. 2015), (Zagreb: KS, 2015.), br. 1, (dalje: MV).

Temeljni događaj koji je norma cjelokupnog crkvenog djelovanja s obzirom na ono što čovjeka pogađa jest utjelovljenje Sina Božjega. Crkveno djelovanje, dakle, svoje uporište ili ishodište nalazi u načelu utjelovljenja. To načelo nam govori da je pastoralni rad božansko-ljudsko djelovanje.³ Utjelovljenjem je Bog ušao u ljudsku svakidašnjicu i tako je ljudska egzistencija postala sakrament u kojem se Bog uprisutnjuje i postaje čovjekov bližnji. Utjelovljenje je zapravo sadržaj i hod koji pojedinca vodi otajstvenoj zbilji Božjeg spasenja. Zadaća Crkve je pronalaziti prikladne načine da poruku evanđelja učini razumljivom današnjem čovjeku. Zato se preporuča polazište od čovjekove antropološke uvjetovanosti koju treba teološki osmisliti.⁴ Stoga i za crkveno djelovanje usmjereno onima koji su doživjeli ili doživljavaju slom braka i obitelji vrijedi obveza inkarnacijskog pristupa: ući u svu ljudsku nevolju i biti solidaran. U tom smislu Direktorij za obiteljski pastoral Crkve u Bosni i Hercegovini kaže: „Ostajući vjerna načelu utjelovljenja, Bogu koji ulazi u svu ljudsku stvarnost i koji na sebe preuzima posljedice grijeha, Crkva, poput Krista, traži izgubljenog i preopterećenog čovjeka, te ga vodi na put spasenja.“⁵

Sinodski oci na Izvanrednoj sinodi o obitelji ustvrdili su da je Crkva svjesna slabosti mnoge svoje djece, te se prosvijetljena Kristovim pogledom „okreće s ljubavlju prema onima koji sudjeluju u njezinu životu na nepotpun način i prepoznaje da Božja milost djeluje i u njihovu životu dajući im hrabrost da čine dobro, da se s ljubavlju brinu jedni za druge i budu u službi zajednice u kojoj žive i rade.“⁶

Papa Ivan Pavao II. uvijek je naglašavao da je čovjek, a onda i njegova obitelj, temeljni put Crkve.⁷ Upravo toga čovjeka koji je temeljni put Crkve treba prihvaćati bez obzira na njegovu subjektivnu ili objektivnu krivnju. Tako Direktorij za obiteljski pastoral Crkve u Bosni i Hercegovini kaže: „*Konkretan čovjek – put Crkve*. Pastoralni djelatnici trebaju osobe s poteškoćama u braku i osobe u neregularnim bračno-

³ Usp.: Alojzije ČONDIĆ, *Ustani, zove te*; (Split: Crkva u svijetu, 2013.), 73-74.

⁴ Usp.: Milan ŠIMUNOVIĆ, *Pastoral za novo lice Crkve* (Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 2006.), 160.

⁵ BKBiH, *Direktorij za obiteljski pastoral Crkve u Bosni i Hercegovini* (Sarajevo: BKBiH, 2005.), 86.

⁶ Usp.: Relatio Synodi Treće izvanredne opće biskupske sinode: Pastoralni izazovi vezani uz obitelj u kontekstu evangelizacije (5.-19. listopada 2014.), (Zagreb: KS, 2014.), 24.

⁷ Usp.: IVAN PAVAO II., *Redemptor hominis – Otkupitelj čovjeka* (Zagreb: KS, 1996.), br. 14. i *Pismo obiteljima pape IVANA PAVLA II. za Godinu obitelji 1994.* (Zagreb: 1994.), br. 2.

obiteljskim situacijama prihvatiti s razumijevanjem i Kristovom ljubavlju te empatijskim pristupom. Nastojati upoznati njihovu stvarnu situaciju tako da mogu razlikovati o kakvoj se poteškoći ili neregularnosti radi, koji su joj uzroci i posljedice (FC, br. 81), ne da bi se dao konačni sud, nego da bi se takve osobe osjećale bolje prihvaćenima, vrednovanima, potvrđenim u svojem dostojanstvu i voljenima, te da bi se napokon mogla prosuditi moralna odgovornost u svakom pojedinom slučaju.⁸ Sinodski oci na Izvanrednoj sinodi o obitelji 2014. godine kažu da: „Crkva mora brižno i pažljivo pratiti svoju najslabiju djecu, obilježenu izgubljenom i ranjenom ljubavlju, vraćajući povjerenje i nadu, poput svjetionika neke luke ili baklje koja se nosi među ljude da prosvijetli one koji su skrenuli s pravoga puta ili se nalaze usred oluje.“⁹

Načelo postupnosti u pastoralu

Papa Franjo je osmo poglavlje poslijesinodalne apostolske pobudnice *Radost ljubavi* (*Amoris Laetitia* – AL)¹⁰ nazvao *Pratiti, razlučivati i integrirati slabosti* u kojem upućuje poziv na milosrđe i pastoralno razlučivanje onih stanja u bračno-obiteljskim odnosima koja ne odgovaraju potpuno onome što Gospodin traži od nas. Na početku toga poglavlja Papa jasno definira kršćanski brak kao odraz sjedinjenja između Krista i Crkve, koji se u potpunosti ostvaruje u sjedinjenju između muškarca i žene, koji se jedno drugom daju u isključivoj ljubavi i slobodnoj vjernosti, pripadaju jedno drugom do smrti, otvoreni životu i posvećeni sakramentom, kaže također da su neki drugi oblici zajedništva u dubokoj suprotnosti s tim idealom, dok se u nekim oblicima zajedništva taj ideal ostvaruje barem na djelomičan ili sličan način. U isto vrijeme Papa ističe zajedno sa sinodskim ocima da Crkva ne propušta vrednovati konstruktivne elemente u onim situacijama koje još uvijek ili više ne odgovaraju njezinu učenju o ženidbi (AL, br. 292). Stoga zvuči i razumljivo da prvi podnaslov u ovom osmom poglavlju i nosi naslov *Postupnost u pastoralu*. Papa Franjo se nadovezuje na encikliku pape Pavla VI. *Evangelium nuntiandi* br. 17, gdje se govori o tome da evangelizacija uvijek treba uzeti u obzir kompleksnost cjelokupne stvarnosti te govori o tome da

⁸ BKBiH, *Direktorij za obiteljski pastoral Crkve u Bosni i Hercegovini*, str. 86.

⁹ *Relatio Synody*, 2014., br. 28.

¹⁰ PAPA FRANJO, *Amoris Laetitia – Radost ljubavi* – Posinodalna apostolska pobudnica o ljubavi i obitelji (Zagreb: KS, 2016.), br. 291-313, (dalje AL).

stvarnost u kojoj ljudi žive nadilazi ideju ili teoriju.¹¹ To svakako ne znači da se u pitanju nauka o braku i obitelji treba uvijek prilagođavati aktualnim trendovima, nego je nužno ozbiljno shvaćati evanđelje u njegovoj povijesnoj dimenziji i raznovrsnosti njegove inkulturacije u pojedinačne ljudske živote. Papa Franjo će tako reći u enciklici *Radost ljubavi* da su često razlozi nekih oblika zajedništva povezani s kulturnim i prolaznim okolnostima, mentalitetu koji se protivi institucijama i sklapanju trajne veze, egzistencijalnoj nesigurnosti, te se u pastoralnoj perspektivi koja će ići za uspostavljanjem dijaloga s tim osobama (AL, br. 293-294) poziva na takozvani „zakon postupnosti“ pape Ivana Pavla II. u spoznaji da ljudsko biće „ljubi i ispunja čudoredno dobro u skladu sa stupnjevima rasta“.¹² Ne radi se o „postupnosti zakona“, nego o postupnosti u vršenju slobodnih čina osoba koje nisu sposobne razumjeti, cijeniti ili potpuno provoditi u djelo objektivne zahtjeve zakona (AL, br. 295).

Načelo postupnosti u pastoralu bi konkretno značilo vrednovanje i čovjekovih napora u približavanju onome što predstavlja ideal. Drugim riječima, kada i ako osoba ne uspije izvršiti sve norme na planu življenja ideala kršćanskog braka, to ne znači ujedno i odbijanje nekih ili svih vrijednosti. To razlikovanje između norme i vrijednosti možda na poseban način vrijedi za situaciju i život rastavljenih i ponovno vjenčanih katolika koji svoj život i nakon loma braka nastoje živjeti u skladu s nekim temeljnim vrijednostima. Norma zapravo nema vrijednost sama u sebi, nego joj je cilj štititi i promovirati vrijednosti važne za ideal kršćanskoga braka, kao što je ljubav. Takvo vrednovanje putovanja prema idealu Crkva je primijenila u pitanju odgovornog roditeljstva, gdje moralnu relevantnost predstavlja „otvorenost životu“ bračnih drugova, neovisno o broju njihove djece.¹³ Možemo, dakle, reći da je usvajanje principa postupnosti (Relatio Synodi, br. 45 i 52) važan iskorak u smislu prevencije bilo kakve diskriminiranosti u pastoralu u odnosu prema osobama koje iza sebe imaju brak koji je propao. Za nas pastoralne djelatnike usvajanje tog principa svjedoči o krhkosti ljudskih odnosa i njegove egzistencije i s tim ćemo se u našem pastoralnom pristupu obzirom na brak i obitelj morati ozbiljno suočiti.

11 Usp.: PAPA FRANJO, *Evangeliij gaudium – Radost evanđelja. Apostolska pobudnica o navještanju evanđelja u današnjem svijetu* (Zagreb: KS, 2014.), br. 231.

12 IVAN PAVAO II., *Familiaris consortio – Obiteljska zajednica. Apostolska pobudnica o obitelji* (Zagreb: KS, 1981.), br. 34.

13 Usp.: Josip GRBAC, „Rastavljeni i ponovno oženjeni: stanje i perspektive“, *Bogoslovska smotra* 85 (2015.), 793-795.

Pastoralno razlučivanje

Papa Franjo jasno govori da s obzirom na veliku raznolikost konkretnih slučajeva u aktualnim bračno-obiteljskim izazovima niti Sinoda, niti njegova apostolska pobudnica *Radost ljubavi* ne mogu i ne žele dati nova opća pravila crkvenopravne naravi koja bi se mogla primijeniti na sve slučajeve. Želi samo ponoviti poticaj na odgovorno osobno i pastoralno razlučivanje pojedinih slučajeva, „u kojem će se prepoznati da, budući da se stupanj odgovornosti razlikuje od slučaja do slučaja, posljedice ili učinci nekog pravila ne moraju nužno uvijek biti isti“. Na ovom mjestu Papa Franjo dodaje u fusnoti da se to odnosi i na sakramentalnu disciplinu, jer se upravo pastoralnim razlučivanjem može utvrditi da u određenoj situaciji nema ozbiljne krivnje (AL, br. 300). Na drugom mjestu Papa Franjo nadodaje: „Zbog uvjetovanosti i olakotnih čimbenika, moguće je da u objektivnoj situaciji grijeha – u kojoj ne postoji uopće ili dijelom subjektivna krivnja – osoba može živjeti u Božjoj milosti, može voljeti, a također može rasti u životu milosti i ljubavi, primajući u tu svrhu pomoć Crkve.“ U određenim slučajevima to može uključivati i pomoć sakramenata (AL, br. 305). Papa želi reći svećenicima da „ispovjedaonica nije soba za mučenje, već mjesto susreta s Gospodinovim milosrđem“ (EG, br. 44) te da euharistija „nije nagrada za savršene, već velikodušni lijek i hrana za slabe“ (EG, br. 47). Svećenici, dakle, imaju zadaću savjetovati te osobe u odgoju za razabiranje, u skladu s naukom Crkve i biskupovim smjernicama. Riječ je uvijek o putu praćenja i razlučivanja koji pomaže vjernicima shvatiti svoje stanje (AL, br. 300).

Papa Franjo zasigurno u ovako shvaćenom pastoralnom razlučivanju vidi pastoral prihvaćanja i milosrđa u aktualnim bračno-obiteljskim izazovima koji treba još snažnije zaživjeti u našoj pastoralnoj praksi. Pastoralno razlučivanje treba se temeljiti, nadalje, na putu Crkve koji je put Isusov: milosrđe i integracija. U tom smislu Papa Franjo govori o logici milosrđa u pastoralnom razlučivanju u kojem će se, ne umanjujući vrijednost evanđeoskog ideala, s ljubavlju i strpljivo pratiti eventualne etape rasta osoba u njihovu postupnom razvoju, ostavljajući prostora Gospodinovu milosrđu. U svojem pastoralnom razlučivanju trebamo biti osjetljivi na dobro koje Duh Sveti sije usred ljudskih slabosti, gajiti stav suosjećanja prema slabim osobama, kloniti se njihova proganjanja ili oštih i brzopletih sudova. Papa Franjo, nadalje, kaže da smo pozvani naviještati Božje milosrđe u našem pastoralnom razlučivanju i da upravo to milosrđe postaje

kriterij za rasuđivanje tko su njegova djeca (AL, br. 307-310).

U našem pastoralnom pristupu pastoralnog razlučivanja, koje će biti ispunjeno milosrđem, treba voditi računa o načelu utjelovljenja i postupnosti, važno je, nadalje, imati na pameti i određene ublažavajuće okolnosti o kojima govori papa Franjo. Ne možemo jednostavno reći da su oni koji se nalaze u nekoj od tzv. „neredovitih“ situacija i žive u smrtnom grijehu lišeni posvetne milosti. Ne mora se raditi samo o nepoznavanju propisa nego pojedinac može i dobro poznavati propise, ali imati velike teškoće u razumijevanju „vrednota sadržanih u čudorednom propisu“ (FC, br. 33) ili se nalazi u konkretnim prilikama koje mu ne dopuštaju djelovati drukčije (AL, br. 301). U Katekizmu Katoličke Crkve navode se sljedeći elementi: „Ubrojivost i odgovornost za neki čin mogu se umanjiti ili poništiti neznanjem, nepažnjom, nasiljem, strahom, navikama, neumjerenim strastima i drugim psihičkim ili društvenim čimbenicima“ (KKC, br. 1735). Stoga, u pastoralnom razlučivanju u kojem se vodi računa o ispravno formiranoj savjesti osoba, s druge se strane mora voditi računa o tim okolnostima. Tako da i posljedice počinjenih djela nisu nužno iste u svim slučajevima (AL, br. 302). Ovdje možemo zaključiti da je naše pastoralno razlučivanje uvijek dinamično te da je otvoreno za nove etape rasta i nove odluke koje omogućuju potpunije ostvarenje ideala (AL, br. 303).

Kao što smo već spomenuli, pastoralno razlučivanje treba se temeljiti na temeljnom putu Crkve koji je uz milosrđe i integracija. Tako s obzirom na rastavljene i ponovno civilno vjenčane treba ih u većoj mjeri uklopiti u kršćanske zajednice na razne moguće načine, ali izbjegavajući pritom svaki povod sablazni, i uz prethodno vrednovanje svakoga pojedinog slučaja.¹⁴ Papa Franjo će reći da njihovo sudjelovanje može doći do izražaja u različitim crkvenim službama te da će trebati dobro razabrati koji se od raznih oblika isključenja, koji su sada na snazi u liturgijskom, pastoralnom, obrazovnom i institucionalnom okviru, mogu prevladati (AL, br. 299) (kumovanje na krizmi ili krštenju, čitači, članovi župnih i biskupijskih vijeća). Papa Franjo poziva sve vjernike da se uključe i nađu vlastiti način sudjelovanja u crkvenoj zajednici te tako iskuse da im je iskazano „nezasluženo, bezuvjetno i besplatno“ milosrđe (socijalne službe, molitvene zajednice itd.). Ali sve u dogovoru sa župnikom.

¹⁴ Usp.: Josip GRBAC, „Rastavljeni i ponovno oženjeni: stanje i perspektive“, 795.

Umjesto zaključka - odgoj za pastoralno razlučivanje

Očito je da će nam biti potrebno poraditi na odgoju budućih pastoralnih djelatnika za pastoralno razlučivanje. Papa će reći da razumije one koji imaju strožu pastoralnu praksu, koja ne ostavlja prostora bilo kakvoj pomutnji, ali da drži da Isus želi Crkvu koja će biti osjetljiva na dobro i koja će milosrdno činiti dobro bez obzira na to što se time izlaže opasnosti zaprljati cipele blatom s ulice (EG, br. 44). „Crkva će svoje članove – svećenike, redovnike i vjernike laike – morati uvesti u to „umijeće praćenja drugoga“, kako bi se svi naučili izuti svoje sandale pred svetim tлом drugoga (usp.: Izl 3,5). Ritam toga praćenja mora biti odmjeren i ohrabrujući, odražavajući našu bliskost i pogled pun poštovanja i suosjećanja, koji ujedno ozdravlja, oslobađa i potiče rast u kršćanskom životu“ (EG, br. 169; Relatio Synodi, br. 46).

PASTORAL PRACTICE OF ACCEPTANCE AND MERCY IN ACTUAL MARITAL AND FAMILY CHALLENGES

Summary

In this paper our aim is, in the context of The Extraordinary Jubilee of Mercy and in the light of Church documents, especially Pope Francis's Apostolic Exhortation on The Joy of Love, to analyze concisely and present theological-pastoral principles of Mercy and Incarnation in the pastoral practice of mercy and acceptance of the person experiencing difficulties in marriage.

We will focus in particular on the principle of gradualism in pastoral practice, which means valuing human efforts to approximate the ideal. The pastoral practice of mercy and acceptance of persons experiencing difficulty in marriage and persons in so-called irregular marriages and family situations will always, according to Pope Francis, involve responsible personal and pastoral judgment.

Key words: *mercy, principle of Incarnation in pastoral practice, principle of gradualism in pastoral practice, pastoral judgment*

Translation: Pavle Mijović and Kevin Sullivan